

İBN BÂDİS, Abdülhamîd

(ابن باديس، عبد الحميد)

Ebü'l-Fütüh Abdülhamîd
b. Muhammed el-Mustafa
b. Mekki b. Bâdis
(1889-1940)

Cezayirli âlim ve islahatçı.

4 Aralık 1889 tarihinde Kostantîne'de (Kosantîne) doğdu. Berberî asıllı Sanhâce kabilesine mensuptur. Dedelerinden Muiz b. Bâdis (ö. 454/1062) Fas'ta Râfîzî Şîlîğe karşı çıkmasıyla meşhur olmuştur. Ailenin Kuzey Afrika'daki nüfuzu daha sonra da devam etmiş, Cezayir Fransızlar tarafından işgal edildikten sonra bu aileden bazı şahıslar ve İbn Bâdis'in babası Fransız idaresi nezdinde önemli mevkiiler edinmiştir.

İbn Bâdis, temel eğitimine Muhammed el-Mâdâsî'den Kur'an öğrenerek başladı. On üç yaşında hıfzını tamamladı. Daha sonra Hamdân el-Venîsî'den on dokuz yaşına kadar Arapça, fıkıh, hadis ve tefsir okudu. İbn Bâdis'e özel bir değer veren Venîsî, irşad ve davet faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebileceği endişesiyle ondan hayatı boyunca resmî görev kabul etmemesi konusunda söz aldı. 1908 yılında Tunus'a giderek Zeytûne Camii'ne (Zeytûne Üniversitesi) kaydolun İbn Bâdis 1912'de buradan mezun olarak eğitimini tamamladı. Hocaları arasında Muhammed en-Nahlî, Şeyh Muhammed Tâhir b. Âşûr, Hıdr b. Hüseyin, Muhammed Sâdik en-Neyfer ve Beşîr Safer gibi âlimler bulunmaktadır. Mezuniyetinin ardından bir yıl aynı yerde ders veren İbn Bâdis, 1913 yılında Cezayir'e dönerek Kostantîne camilerinde öğretimle meşgul oldu. Aynı yıl yaptığı hac yolculuğu sırasında daha önce Medine'ye yerleşen hocası Venîsî ile buluştu. Venîsî ona Medine'ye yerleşmesini tavsiye ettiyse de bağımsızlık mücadelesi veren Cezayir'e dönerek oradaki faaliyetlere katılmayı tercih etti. İbn Bâdis hac esnasında tanıştığı, daha sonraki faaliyetlerinde kendisine arkadaşlık edecek olan Muhammed Beşîr el-İbrâhîmî ile üç ay kadar Cezayir'in durumunu ve neler yapılabileceğini müzakere ederek fikrî bir hazırlık yaptı.

Hac dönüşünde uğradığı Suriye ve Filistin'den sonra Mısır'a geçen İbn Bâdis, orada bulunan âlimlerle İslâm dünyasının ve müslümanların çeşitli meselelerini

müzakere etti. Cezayir'e dönerek yeniden Kostantîne camilerinde ders vermeye başladı. Ümmetin hasta olduğuna, ilâcının da Hz. Peygamber'in sîretinde bulunacağına inanıyordu. Bundan dolayı derslerinde daha çok Kur'an ve hadise ağırlık verdi. Ders kitabı olarak seçtiği ilk eser ise Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ*'ı oldu. Bu dönemde Cezayir'in muhtelif yörelerini gezerek hem ülkenin durumunu yakından müşahade ediyor hem de oralarda dersler veriyordu. İbn Bâdis, Kostantîne'deki Sîdî el-Ahdar Camii'nde (el-Câmiu'l-Ahdar) düzenli şekilde ders vermeye başladıktan sonra zaman içerisinde burası kendine has metodu olan bir okul, kendisi de burada yapılan derslerin en önemli sorumlusu haline geldi. Medrese daha sonra büyük aşamalar kaydetti, öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak bir alt yapıya kavuştu. 1934 yılında Sîdî el-Ahdar Camii Cezayir'in çeşitli bölgelerinden gelen talebelerle doluydu.

1919 yılında Kostantîne şehrinde Abdühafız el-Hâşîmî ile birlikte *en-Necâh* gazetesini çıkarmaya başlayan İbn Bâdis bu gazetede Kosantîni, Abesî ve Sanhâcî gibi takma adlarla yazılar yazıyordu. Zamanla gazetenin Cezayir halkını uyandırmak için yeterli olmadığını farkederek bir grup Kostantîneli gençle birlikte *el-Müntekıd* adlı başka bir gazete yayımlamaya başladı (2 Temmuz 1925). Gazeteye bu adı vermesinin sebebi, o dönemde Cezayir'de hâkim olan tasavvufî hareketlerin benimsediği "inan, tenkit etme" sloganının ve bu sloganın arkasındaki zihniyetin yanlışlığını ima etmek ve karşı bir tavır başlatmaktı. Ancak İbn Bâdis, aynı zamanda Cezayir'e hâkim olan Fransızlar'ın da tenkit edilmesi yolunu açtığı için *el-Müntekıd*'in neşri 18. sayısından sonra Fransızlar tarafından yasaklandı. Bunun üzerine İbn Bâdis 12 Kasım 1925 tarihinde haftalık *eş-Şihâb* dergisini çıkarmaya başladı. Dergi şâibelerden uzak saf İslâm'a ve ilimlere dönüşü savunan, İslâm-Arap hüviyetini koruyup geliştirmenin gerekliliğine dikkat çeken ve Fransa'dan Cezayir-liler'in haklarını talep eden bir tavır temsil ediyordu. Aynı zamanda Cezayir'deki müslüman yazarların bulunduğu bir forum ve kelimenin tam anlamıyla basın yayın ve edebiyat alanında bir okul değeri taşıyan *eş-Şihâb*, 1929 yılından itibaren aylık bir dergi olarak Eylül 1939'a kadar yayımlanmaya devam etti.

Cezayir'in içinde bulunduğu durumdan kurtulması için ilim ve öğretimin yanı sıra çeşitli alanlarda cemaat faaliyetini gerekli gören İbn Bâdis, bu amaçla 1924 yılında Kostantîne'de Cem'iyyetü'l-ihâ el-ilmî adıyla bir dayanışma derneği kurmaya çalıştıysa da o sırada şartlar bunun için elverişli değildi. Daha sonra 1930'da *eş-Şihâb*, *el-İslâh* ve *Şada's-Şahrâ*' gibi yayın organlarında tasarladığı cemiyetin kurulacağına dair ilânlar verdi. Bu dönemde Fransızlar da Cezayir'i işgallerinin 100. yılını görkemli bir şekilde kutlayarak Cezayir'den çıkmaya niyetleri olmadığını gösteriyorlardı. Nihayet kurucu heyetin çalışmaları sonucunda 5 Mayıs 1931 tarihinde, Cezayir'in kurtuluşu sürecinde önemli bir rol üstlenecek olan Cem'iyyetü'l-ulemâi'l-müslimîne'l-Cezâiriyyin resmen kuruldu ve İbn Bâdis cemiyetin ilk başkanlığına seçildi.

Cemiyet faaliyetlerine eğitim alanında attığı adımlarla başladı. Bir taraftan Cezayir'in çeşitli yörelerinde mahalle mektepleri ve medreseler kurulması için çalışmalar yapılırken diğer taraftan cemiyet mensubu âlimler ortak bir program çerçevesinde Cezayir'in muhtelif bölgelerine giderek oralarda ders veriyor, böylece Arapça'nın ve İslâmî ilimlerin yayılmasına katkıda bulunuyordu. Cemiyetin faaliyetleri arasında kulüpler kurmak, fakirlere ve yetimlere yardım amaçlı birimler teşkil etmek, kültürel yozlaşmaya ve hırstıyanlaşmaya karşı mücadele vermek gibi çalışmalar da vardı (bk. CEM'İYYETÜ'L-ULEMÂİ'L-MÜSLİMİN).

Cemiyet günlük siyasete karışmama ilkesini benimsediği için İbn Bâdis de cemiyetin başkanı sıfatıyla bu ilkeye sadakat gösterdi. Buna karşılık siyasetin içine girmeden ve resmî bir görev almadan siyasetin bütün alanlarıyla yakından ilgilendi. Bizzat kendisi, toplum için bir yarar sağlamadığı sürece hiçbir konuda kendi ismini öne çıkarmayı doğru bulmadığını, ancak halkı için faydalı olduğuna inanması durumunda şahsını ortaya koymaktan da çekinmeyeceğini ifade etmektedir (*eş-Şihâb*, 1 Kasım 1936). Bu alanda yapılacak işler arasında Fransız hükümeti ve Cezayir'deki Fransız idaresiyle eğitim, içtimâî ve iktisadî durum ve siyasî haklar gibi meselelerin konuşulması bulunuyordu. İslâm'ın din ile siyaseti birbirinden ayırmadığını düşünen İbn Bâdis, Cezayir'in ve Cezayirli'lerin geleceğini ilgilendiren hu-

suslarda ulemânın ortak bir tavır sahibi olması ve bu tavrın ilmî bir esas ve üslûpla savunulması gerektiğini sık sık vurguluyordu. Sadece ilimle uğraşarak girilmesi zor bir alan olan siyasetten büsbütün uzak durmak gerektiğini savunanlar bulunduğunu hatırlatıp cemiyet üyelerinin siyasetle ilmi birleştirmek zorunda olduklarını, çünkü ilmî faaliyetlerin ciddi bir şekilde siyasetle desteklenmedikçe başarılı olamayacağını belirtti (*el-Beşâ'ir*, 18 Haziran 1937).

Bu şekilde İbn Bâdis, günlük siyasetten uzak durmakla birlikte Cezayir'i ve Cezayirli'leri ilgilendiren temel problemlerle yakından ilgilenmiş, özellikle Fransız sömürge idaresinin Fransızlaştırma siyaseti karşısında Cezayirli'lerin müslüman-Arap kimliğini savunmuştur. Meselâ 1936 yılında gerçekleşen Cezayir İslâm Kongresi'nin toplanmasında etkin rol aldığı gibi bu kongre esnasında Cezayirli'lerin İslâm-Arap kimliğinin korunması, siyasî hakların eksiksiz verilmesi gibi konuların gündeme getirilerek tartışılmasını sağlamıştır. Aynı şekilde, Fransız başbakanının 1938'de Cezayir'de Arapça eğitim yapan müslümanlara ait medreselerin açılmasını sınırlayan ve Arapça'yı yabancı dil olarak ilân eden kararına açıkça karşı çıkmıştır.

İbn Bâdis, bir toplumun sömürge haline gelmesinin sömürge olmaya lâyık duruma düşmekten kaynaklandığını, sömürge olmaktan kurtulmanın da bunu gerektirecek yüksek bir ahlâk ve irade ile mümkün olacağını farketmişti. Bunun için Cezayirli'lerin Fransızlar'dan farklılığını vurgulayan ve onların kimliklerini muhafaza ederek Fransız kültürü içinde asimile olmalarını engelleyen faaliyetleri yürütmeyi en büyük hedef olarak seçmiş ve bunu dersleri, yazıları ve konferansları ile gerçekleştirmeye çalıştığı gibi kurduğu müesseseler vasıtasıyla da davasını topluma mal etmeyi başarmıştı. Cezayir halkını II. Dünya Savaşı'nın doğurduğu engeller ortaya çıkıncaya kadar müslüman Arap şahsiyetine sınırsız sarılmaya çağırmış; savaş başladığı sırada Fransa'nın bütün cemiyetlerden kendisini desteklemelerini istemesi üzerine İbn Bâdis, Cezayir'de çok güçlü bir konuma sahip olan Cem'iyetü'l-ulemâi'l-müslimîn'in Fransa'ya yardım etmesi talebini reddedip buna karşı çıkan bazı üyeleri cemiyet yönetiminden uzaklaştırmış, ilkelerine uygun olmayan bazı hususları yazmak zorunda bırakılacağı endişesiyle de cemiyetin yayın organı *el-*

Beşâ'ir ve *eş-Şihâb*'in yayımını durdurmuştur. Savaş başladıktan sonra Fransa onu zorunlu ikamete tâbi tutarak gözetim altına almış, İbn Bâdis gözetim altında iken 16 Nisan 1940 tarihinde vefat etmiştir. Cezayir bağımsızlığını kazandıktan sonra İbn Bâdis'in vefat tarihi "ilim günü" olarak ilân edilmiş, ayrıca Merkezî dirâsâtî'l-müstakbeli'l-Arabî adlı kuruluş Mağrib'de onun adına İmam Abdülhamîd b. Bâdis ödülünü koymuştur. İbn Bâdis hakkında yaşadığı dönemde bazı yazılar yazıldığı gibi (Ali Merad, s. 21) ölümünden sonra da hayatı ve görüşleri, Cezayir kurtuluş savaşını mümkün kılan ve Cezayir'e bağımsızlığını sağlayan fikrî ve içtimâî hareketin en önemli şahsiyeti olarak çeşitli kitap, makale ve tez çalışmalarına konu olmuştur (bk. bibl.).

Doğu İslâm dünyasında Cemâleddîn-i Efgânî, Muhammed Abdüh ve Reşid Rızâ gibi âlimlerin görüşleri çerçevesinde gelişen ıslah hareketinin Kuzey Afrika ve özellikle Cezayir'deki en önemli temsilcilerinden biri olan İbn Bâdis başta *eş-Şihâb* olmak üzere çıkardığı gazete ve dergilerle bu düşüncenin Kuzey Afrika'da yaygınlık kazanmasında büyük rol oynamıştır. Doğu'daki ıslah hareketi ve tecrübesinden büyük ölçüde etkilenmekle birlikte Cezayir'in içinde bulunduğu özel şartlar sebebiyle harekete kazandırdığı içtimâî ve siyasî boyutla ıslah düşüncesine pratik alanda önemli katkılarda bulundu. Efgânî daha çok siyasî, Abdüh da ilmî kişiliğiyle dikkat çekerken İbn Bâdis bu iki özelliği şahsında birleştirmiş, görüş ve düşüncelerinin muhatabı olarak kültürlü kimseler ve seçkinlerden çok geniş halk kitlelerini hedef almıştır. Onun asıl amacı, İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'e yönelerek toplumda ahlâkî bir dönüşüm gerçekleştirmektir. Bu sebeple "eser telifi yerine insan telifi"ne önem vermiş, daha öncekilerin tekrarı olacak şekilde bütün bir Kur'an tefsiri yerine amacına ulaştıracak âyetleri yorumlamakla yetinmiş, pratik sonucu olmayan nazârî tartışmalardan uzak durarak Kur'an'ın ruhu ve genel prensipleriyle toplumun problemleri arasındaki ilgiyi ön plana çıkaran bir metot takip etmiştir. Yine bu sebeple o dönemde toplumun dinî, ahlâkî ve içtimâî hayatı üzerinde son derece etkili olan tarikatlarla şiddetle karşı çıkmış, Kur'an ve Sünnet'e aykırı görüş ve uygulamalarına dikkat çekmiştir. İnançla ilgili hususlarda Kur'an-ı Kerim'in kal-

bi etkileyen sade anlatım tarzını benimsemiş, kelâm ve cedelin kişiyi şekli ve lafzî ayrıntılara boğan metotlarına iltifat etmemiştir. Kur'an'ın teşriî konularda genel olarak ayrıntılara girmeyip temel kurallar koymasının her devirde ictihad yapılmasını gerekli kıldığını belirten İbn Bâdis siyasî otoritenin kaynağı olarak İslâm toplumunu görür ve yetkisini ondan almayan bir yönetimi geçersiz sayar. Ona göre hilâfet, başlangıçta tek kişi tarafından icrası mümkün olan en yüksek siyasî otorite makamı iken şartların değişmesiyle birlikte fiilen farklı yönetimlerin ortaya çıkması hilâfetin sembolik bir anlamda ve tarihî bir vâkıa olarak kalmasına yol açtı. İbn Bâdis ilmî ve aksiyoncu kişiliği yanında sade hayat tarzı, ihlâsî ve ahlâkıyla da mânevî bir lider olarak kabul görürdü.

Eserleri. Bütün hayatını toplumu ıslah etmek ve sömürgecilğe karşı bağımsızlık mücadelesi vermekle geçiren İbn Bâdis aynı zamanda şairdi. Fakat müstakil kitaplar telif etmediği gibi bir divan da düzenlememiş, dergilerde makale ve şiirler neşretmiştir. Yazıları arasında önemli bir yekûn tutan âyet tefsirlerini -muhtemelen *el-Menâr* dergisini örnek alarak- *eş-Şihâb*'in başında neşretmiştir. Bizzat yayımladığı veya yayımlanmasına katkıda bulunduğu dergilerde çıkan yazıları talebeleri ve arkadaşları tarafından derlenerek müstakil kitaplar halinde neşredilmiştir. 1. *Tefsîru İbn Bâdis fi mecâlisî't-tezkîr min kelâmî'l-hakîmî'l-habîr* (nşr. Muhammed Sâlih Ramazan - Tefvîk Muhammed Şâhin, Cezayir 1964, 1982; Kahire, ts.; Ahmed Şemseddin tarafından eklenen âyet ve hadis tahrîrleriyle birlikte, Beyrut 1416/1995). 2. *el-'Akâ'idü'l-İslâmiyye mine'l-âyâtü'l-Kur'âniyye ve'l-eḥâdîsü'n-nebeviyye* (nşr. Muhammed Sâlih Ramazan, Kahire, ts.). 3. *Ricâlü's-selef ve nisâ'ühû* (nşr. Muhammed Sâlih Ramazan - Tefvîk Muhammed Şâhin, Cezayir 1964). 4. *Min Hedy'n-nübüvve* (nşr. Muhammed Sâlih Ramazan - Tefvîk Muhammed Şâhin, Cezayir 1966). 5. *Mecâlisü't-tezkîr min ḥadîsü'l-beşîri'n-nezîr* (Cezayir 1983).

İbn Bâdis'in bütün eserleri onun hayatı, faaliyetleri ve görüşlerinin incelendiği bir girişle birlikte Ammâr et-Tâlibî tarafından tasnif edilerek *Âşâru İbn Bâdis (İbn Bâdis: hayâtühû ve âşâruhû)* adıyla dört cilt halinde yayımlanmıştır (Dımaşk 1968; Beyrut 1403/1983).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *el-Hareketü'l-vatanîyyetü'l-Cezâ'iriyye: 1900-1930*, Beyrut 1968, II, 386-417; Mâlik b. Nebî, *Müzekkirâtü şâhidî karn* (trc. Mervân el-Kanavâtî), Beyrut 1969; Andre Dirlik, *Abdulhamid Ben Bâdis (1889-1940) : Ideologist of Islamic Reform and Leader of Algerian National Movement* (doktora tezi, 1971), Mc. Gill Üniversitesi; Ali Merad, *İbn Bâdis: Commentateur du Coran*, Paris 1971; a.mlf., *El²* (İng.), III, 727-728; Türkî Râbih, *eş-Şeyh 'Abdülhamîd b. Bâdis: bâ'ışu'n-nehđati'l-İslâmiyyeti'l-'Arabîyye fi'l-Cezâ'iri'l-hadîse*, Riyad 1403/1983; a.mlf., *eş-Şeyh 'Abdülhamîd b. Bâdis felsefetühû ve cühûdühû fi't-terbiye ve't-ta'lim*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-Vatanîyye); Ammâr et-Tâlibî, *Âşâru İbn Bâdis*, Beyrut 1403/1983, I-IV, tür.yer.; a.mlf., "İbn Bâdis", *Meusû'atü'l-hağâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 159-164; Muhammed Sâlih el-Câbirî, *en-Neşâtu'l-İlmî ve'l-fikrî li'l-muhâcirîn bi-Tûnis: 1900-1962*, Tunus 1983; Fehmî Sa'd, *Hareketü 'Abdülhamîd b. Bâdis ve devrühâ fi yaka-zatî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1983; Reşid ez-Zevvâdî, *Rûvâdî'l-İslâh*, Tunus 1983, s. 116-142; Mahmûd Kâsım, *el-İmâm 'Abdülhamîd b. Bâdis ez-zâ'imü'r-rûhî li-harbi't-tahrîrî'l-Cezâ'iriyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif); Bessâm el-Aselî, *'Abdülhamîd b. Bâdis ve binâ'ü kâ'ideti's-sevretî'l-Cezâ'iriyye*, Beyrut 1986; Muhammed Fethî Osman, *'Abdülhamîd b. Bâdis: râ'idü'l-hareketi'l-İslâmiyye fi'l-Cezâ'iri'l-mu'âsıra*, Küveyt 1407/1987; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslimîne'l-Cezâ'iriyyîn*, Dimaşk 1408/1988, tür.yer.; a.mlf., *'Abdülhamîd b. Bâdis el-'âlimü'r-rabbânî ve'z-zâ'imü's-siyâsî*, Dimaşk 1989; Ahmed Mahmûd Cezzâr, *el-İmâmü'l-müceddid İbn Bâdis ve't-ta'avvuf*, Kahire 1988; Sabri Hizmetli, *Cezâyir Bağımsızlık Mücadelesi Önderi Bin Bâdis*, Ankara 1994; George Rasi, *el-İslâmü'l-Cezâ'iri mine'l-Emîr 'Abdikâdir ilâ ümerâ'l-cemâ'ât*, Beyrut 1997, s. 171-199; Muhammed Beşir el-İbrâhîmî, "Ene", *MMLA*, XXI (1966), s. 135-154; M. S. Belguedj, "Ben Bâdis et le Mu'tazilisme", *Revue de l'occident musulman et de la Méditerranée*, sy. 13-14, Aix-en-Provence 1973, s. 75-86; Berekât M. Murâd Seyyid, "İbn Bâdis: el-Müceddidü'd-dînî ve'l-muşlihu'l-ictimâ'î", *Mecelletü's-şer'îa ve'd-dî-râsâti'l-İslâmiyye*, XI/30, Küveyt 1417/1996, s. 203-264.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNÎ

İBN BÂDÎS, Muiz

(bk. MUİZ b. BÂDÎS).

İBN BAKIYYE

(ابن بقیة)

Ebû Tâhir Nasîrüddevle Muhammed b. Muhammed b. Bakıyye (ö. 367/978)

Büveyhî vezirlerinden.

Bağdat'a bağlı Evânâ'da bir çiftçi babanın oğlu olarak dünyaya geldi. IV. (X.) yüzyılın ilk yarısında Büveyhîler, Hamdânîler, Mezyedîler ve Karmatîler'in bölgede se-

bep olduğu siyasî ve içtimâî karışıklıklar sırasında Yukarı Dicle'deki ayyârlar (şakîler) arasına katıldı. Daha sonra Irak Büveyhî Emîri Muizzüddevle döneminde (945-967) sarayın sâhibü'l-matbah yardımcıları arasında yer aldı ve emîrden Tıkrît'in iltizamı ile Yukarı Dicle gümrük vergilerinin toplanması gibi bazı imtiyazlar elde etti.

İbn Bakıyye, Muizzüddevle'nin ölümünden sonra tahta geçen İzzüddevle Bahtiyâr'ın (967-978) yakın çevresine girmeye çalıştı ve ona çeşitli hediyeler ve rüşvet vererek kendisini sâhibü'l-matbah tayin ettirdi. Ayrıca her ay İzzüddevle Bahtiyâr'a 10.000 dirhem rüşvet vererek mültezimi olduğu toprakların hesaplarının kontrol edilmemesini sağladı. Daha sonra Bahtiyâr'ın özel toplantılarına ve eğlencelerine katılıp onu eğlendirmeye başladı; güllâmlar, câriyeler, atlar ve şahinler sunarak gönlünü kazandı (İbn Miskeveyh, II, 285-286). Böylece Bahtiyâr nezdinde büyük itibar sahibi olan İbn Bakıyye 7 Zilhicce 362'de (8 Eylül 973) vezir tayin edildi ve Halife Mutî - Lillâh'tan Nâsîh lakabını aldı.

Vezirlerin devletin çeşitli kademelerinde yetişmiş kimseler arasından seçilmesi âdet iken buna aykırı olarak İbn Bakıyye gibi cahil bir kimsenin vezir tayin edilmesi halk arasında şaşkınlıkla karşılanmış ve "mine'l-gadâre ile'l-vizâre" (aşçılıktan vezirliğe) sözü darbimesel haline gelmiştir. Hiç eğitim görmemiş olan İbn Bakıyye, vezir olduğu güne kadar yaptığı işi vezirlikte de sürdürüp Bahtiyâr'a yemek sunmak istemişse de emîr buna izin vermemiştir.

İbn Bakıyye, başlangıçta adalet ve ınsafla icraatta bulunacağını vaad ettiği halde çok geçmeden zulmetmeye başladı. Eski vezir Ebû'l-Fazl Abbas b. Hüseyin eş-Şîrâzî'nin ve ona bağlı olarak muhtelif kademelerde çalışan memurların mallarını müsadere etti. Muhaliflerini veya it-ham edilen birçok liyakatli devlet adamını ortadan kaldırdı.

İzzüddevle Bahtiyâr zevk ve eğlenceyle vakit geçirirken devlet işlerine el atan İbn Bakıyye siyasî, iktisadî ve askerî bakımdan esasen bozuk olan durumun büsbütün içinden çıkılmaz hale gelmesine yol açtı. Devlet otoritesi ve ordudaki disiplin tamamıyla ortadan kalktı. Her gün katilleri bulunamayan, bulunsa da cezalandırılmayan cinayetler işleniyor, yağma

ve soygunlar yapılıyordu. Öte yandan verimli araziler tahrip edildiği için kıtlık baş gösterdi, vergi toplanamaz hale geldi ve halk büyük sıkıntılar içine düştü.

364 (975) yılında Türk askerlerinin isyanı sebebiyle zor durumda kalan Bahtiyâr'ın yardım çağırısını bahane eden Fars Büveyhî Emîri Adudüddevle Irak'ı işgal edince İbn Bakıyye onun güvenini kazanmaya çalıştı; sonunda Vâsıt, Tıkrît, Ukberâ ve Evânâ iltizamını almayı başardı. Ancak muhtemelen beklediği vezirliği elde edemediği için Vâsıt'a gelir gelmez isyan etti; ayrıca Batîha Emîri İmrân b. Şâhin ile Ahvâz Valisi Sehl b. Bişr'i de iş birliğine ikna ederek Adudüddevle'ye karşı Irak'ta büyük bir muhalefet cephesi oluşturdu, hatta Adudüddevle'nin gönderdiği bir orduyu yendi.

Adudüddevle'nin, Irak'ın ilhakını babası Rûknüddevle'ye kabul ettirememesi sebebiyle bu ülkeyi tekrar Bahtiyâr'ın yönetimine bırakarak Fars'a dönmekinden sonra İbn Bakıyye vezirlik görevine döndü. Bahtiyâr'a kendisine sadakatından dolayı Adudüddevle'ye isyan ettiğini söyleyerek mevkiini daha da sağlamlaştırdı. Abbâsî Halifesi Mutî - Lillâh'tan aldığı Nâsîh lakabının yanında Tâî - Lillâh'tan Nâsîrüddevle lakabını aldı ve böylece tarihte iki lakaba sahip ilk vezir oldu. Bol ihsanlarda bulunarak ordu kumandanları ile devlet memurları üzerinde büyük bir otorite kurdu. Devlet hazinesini kendi denetimine alarak Bahtiyâr'a ihtiyaçları için tahsisat bağladı. Ordu üzerindeki nüfuzunu kullanıp Bahtiyâr'ın kendisini bertaraf etme çabalarını boşa çıkardı.

Bütün bunlara rağmen İbn Bakıyye'nin ikbal günleri sonuna yaklaşıyordu. Zira Adudüddevle, babası Rûknüddevle'nin ölümü üzerine tekrar Irak'a saldırdı ve Ahvaz Savaşı'nda Bahtiyâr'ı yendi (366/977). Bu yenilgiden İbn Bakıyye'yi sorumlu tutan Bahtiyâr onu Adudüddevle'ye teslim etmek istedi. Ancak yeni gözdesi ve başkumandanı İbrâhîm b. İsmâîl'in sağ kaldığı takdirde yeni meseleler çıkarabileceği yolundaki ikazı üzerine gözlerine mil çektirdikten (Rebîülevvel 367/Ekim - Kasım 977) bir müddet sonra öldürttü (6 Şevval 367/17 Mayıs 978). Diğer bir rivayete göre ise Bahtiyâr, İbn Bakıyye'yi gözlerine mil çektirdikten sonra Adudüddevle'ye teslim etmiş, Adudüddevle de onu öldürtmüştür (İbn Hallikân, V, 120). Öldürüldüğünde yaklaşık elli yaşlarındaydı.